

Karikó Sándor

MIÉRT AZ ONTOLÓGIA?

SZÉLJEGYZETEK LUKÁCS GYÖRGY A TÁRSADALMI LÉT ONTOLÓGIÁJÁRÓL
CÍMŰ MŰVÉHEZ

Az utóbbi néhány esztendőben megszorodtak a Lukácsról szóló megemlékezések, írások, ezért újfent előállni valamilyen dolgozattal, bizony, már nem éppen hálás feladat. Mégis megpróbálkozunk vele. Az a benyomásunk ugyanis (bár ne lenne igazunk), hogy a hatalmas életmű meggyőző s ezáltal megnyugtató feldolgozásától ma még nagyon messze vagyunk. Sőt, megkockáztatjuk: Lukácsnak például olyan nagy jelentőségű művével, mint az Ontológia, máig nem tudtunk *komolyan* (ezen most azt értjük: az Ontológia tényleges jelentőségének megfelelően) szembesülni, így az nem tölti be megillető helyét szellemi-ideológiai közéletünkben.

Az alábbiakban erről a műről kívánunk írni. Pontosabban csak az Ontológia fontosságára, aktualitására tudjuk és szeretnénk itt a figyelmet felhívni. Nem a szakelemzés mélységével és részletezésével lépünk fel, csupán általános, a szélesebb olvasóréteg érdeklődésére is számot tartó szempont felvetésével. Az a kérdés foglalkoztat most bennünket, vajon miért izgalmas vállalkozás az Ontológiát tanulmányozni, miért célszerű és kívánatos e mű végső tanulságait megismerni s megszívlelni mindazoknak, akik a „társadalmi konfliktusok végigharcolásán” fáradoznak.

A Lukács-recepciók általában elfogadják az Ontológiának azt a megközelítését, hogy az egyszerre tekinthető befejezetlen, töredékes, ellentmondásokkal terhelt, végül is *torzóban maradt kísérletnek*, illetőleg eredeti mondanivalóval fellépő, bámulatra méltó problémaérzékenységet mutató, *lenyűgöző szellemi teljesítménynek*. Tehát olyan alkotásnak, amely minden fogyatékoságával együtt is képes előállni új és termékeny gondolatokkal, messzire nyúló (filozófián túli) mondanivalóval. *Kísérlet, de korszakos* jelentőségű és hatású: olyan produktum, amelyet különböző vonatkozásokban lehet (és kell is) vitatni, de tudomást nem venni róla, egyszerűen nem lehet.

Ám fel kell tennünk a kérdést: mi az az alapmondanivaló s tanulság, amelyet kiolvashatunk az Ontológiából, s amely feltehetően hatással lehet (kell hogy legyen) filozófiánk, s ezen túlmenően egész kultúránk további alakulására? Egyáltalán, szűk szakmai (filozófiai) körön kívül érződik-e már az Ontológia valamilyen hatása, s a mű lényegi mondanivalójából, „végső üzenetéből” levonta-e

már a szükségképpen adódó konzekvenciákat filozófiánk, tudományunk, politikánk?

Úgy véljük, az Ontológia mint minden korszakos alkotás, a részmozzanatok alapján nem ítéhető meg helyesen. Az egész felől célszerű s indokolt közelednünk. Vagyis, a fő gondolati törekvés, az alapmondanivaló átgondolásával érthetjük meg pontosan s értelmezhetjük reálisan a művet, mi több, még annak torzóit is csak ezen a szemüvegen át ítéelhetjük meg. Az idős Lukács – mint ismert – háromszori próbálkozással vetette papírra elgondolásait a társadalom-ontológia, illetőleg az ontológia kérdéseiről. Furcsa dolog, a harmadik nekifutása, a Prolegomena (Előszó) lett a legkiérleltebb s mint ilyen – címétől eltérően – inkább összefoglalónak, sajátos szintézisnek tekinthetjük. Lukács a Prolegomenában nem egyszerűen újrafogalmazza gondolatait, hanem azok, mintegy felülről történő, magasabbrendű rendezését adja. Egyúttal egyértelműbbé teszi a mű egész gondolatvilágát mozgató alapmondanivalót.

Megítélésünk szerint *legalább* három alapelv, -törekvés (-feladat) emelhető ki. Az egyik a filozófiai és a szaktudományi gondolkodás viszonyára, a másik az ontológia marxista kidolgozásának kérdésére, a harmadik pedig a tudat, általában a szubjektív tényező szerepére vonatkozik. A továbbiakban megpróbáljuk a lehető legrövidebben összefoglalni az ezzel kapcsolatos lukácsi elgondolásokat.

*

Lukácsot – sok más mellett – érte olyan vád is, hogy miközben nagy erőfeszítéseket tesz egy lehetséges ontológia kidolgozására, az ismeretelméleti szempont kiesik figyelme köréből, a gnoszeológiai építkezés csökevényessé, afféle szégyenlős materializmussá degradálódik nála.

Úgy véljük, nem lenne indokolt ezen a ponton elmarasztalni az Ontológia szerzőjét. Egyébként sem szerencsés *mereven* szétválasztani egymástól ontológiát és gnoszeológiát. (De hadd álljunk itt el az ezzel kapcsolatos elvi fejtegetésektől.)

Nem titok, Lukácsot mindenekelőtt valóban a lételmélet kérdései izgatták. Érthető dolog ez, ha arra a filozófiatörténeti tényre gondolunk (melyre egyébiránt maga Lukács is hivatkozott), hogy az elmúlt évszázadokban az egyetemes gondolkodás az ismeretelmélet, a logika, a módszertan uralma alatt állt. A világproblémák ontológiai (ontikus) megközelítése a periférikus törekvések szintjén rekedt, s amely ontológia-kísérlet született, az meg úgyszólván teljes mértékben foglya maradt valamilyen vallási vagy más idealista világnézeti gondolatrendszernek. Égetően szükség volt (van) tehát egy materialista ontológia kiépítésére. S nem elsősorban azért, mert be kellett hozni a lemaradást, vissza kellett állítani régi jogaiba az ontológiát. Legfőképpen azért, mert – s Lukács ezt éles szemmel vette észre – a XX. század második felére beérnek azok a társadalmi, szociális és gazdasági feltételek, amelyek immáron objektív szükségyszerűséggel vetik fel a materialista ontológia megteremtését. Mondhatni, a gyakorlati élet változásai, a társadalmi valóság új fejleményei új filozófiai válaszokat igényelnek, s úgy tűnik, az eddigi filozófiák nem tudnak meggyőző

válaszokat adni a kor kihívásaira, s fordítva, egyre több jel mutat arra, hogy az új problémák filozófiai feldolgozása csakis egy materialista ontológián belül lehetséges.

Lukács nem tette zárójelbe az ismeretelméleti szempontot. Az ontológia, igaz, „túlsúlyos elem” maradt művében, de minduntalan felvetette és vizsgálta az ontológia és gnoszeológia sajátlagos egymásrautaltságának kérdését. Határozottan az volt a véleménye, hogy a társadalmi lét sokféleképpen és kitörölhetetlenül összefügg a lét (a természeti lét, a szerves természet) mozgásfolyamataival. S éppen ennek az ontológiai ténynek az elismerése nélkül a „világismeret, az ember semmilyen önismerete nem volna lehetséges”.¹

Továbbá, Lukács kiemelt egy, önmagában ismeretelméleti problémát: a filozófia és a (szak)tudomány viszonyának új dilemmáját. Mi több, nemcsak kiemelte, de olyan mély elemzését is elvégezte, hogy az eredményt bizvást tekinthetjük az egész Ontológia egyik alaptanulságának.

Lukács rámutatott, filozófia és tudomány – célkitűzésben, tárgyválasztásban, módszerekben, kategóriahasználásban – eltérő, olykor teljesen ellentétes területek. Ezért azokat feloldani egymásba, megszünteti relatív önállóságukat, eleve értelmetlen vállalkozás lenne. De joggal berzenkedett Lukács az ellentétes törekvés (véglet) ellen is. Vannak, akik *mindenáron* szétválasztanak s elkülönítenék egymástól ezeket a tudatformákat, úgy állítván be a dolgot, hogy semmi közük egymáshoz. Arról meg végképp hallgatnak, hogy – netán – még a kölcsönös megtermékenyítés lehetősége is felmerül(het). Vagyis a merev beállítás látványos gesztusa ugyanolyan gyermeteg dolog, mint a közvetlen megfeleltetés lapos gondolata. Lukács hangsúlyozta: „a tudomány többnyire a lét közvetlen adottságából indul ki, és innen halad a kategóriális általánosítás felé, a filozófia viszont (...) azt az utat járja be, amely a kategóriáktól a mindenkori létnek (valamint fejlődési irányának) megragadása felé vezet”.² S tovább – követve Lukács fejtegetését –, a tudomány a valóság egy-egy oldalát, részét veszi vizsgálat alá, mégpedig *homogenizáló* módszerrel. Ezzel szemben a filozófia a „nagy” összefüggések, a világegész mozgásának s törvényszerűségeinek megragadására törekszik. Kimutatván, hogy az alapkategóriák (anyagtudat, társadalmi lét–társadalmi tudat, kauzalitás–teológia, szükségszerűség–szabadság) *heterogén* viszonyban állnak egymással. Azaz, nem egynemű kategóriákról van itt szó, az egyik csak a másikon *belül* s arra alapozva érvényesülhet csupán.

Filozófia és tudomány e markáns különbsége (de minden más eltérő jegye) sem tudja elhomályosítani azt az alapvető, lényegét tekintve *ontológiai* tényt, hogy belsőleg e két tudatforma összetartozik s egymásra utalt. Példával élve: a társadalmi lét és a társadalmi tudat „legalább” úgy függnek össze, hogy kölcsönösen ellenőrzik és kiigazítják egymást. S történik ez a kölcsönhatás úgy, hogy a társadalmi tudat változása végső soron a társadalmi lét irreverzibilis – történeti mozgásától függ.

Lehetne részletezni az itt rejlő összefüggést, miként hozhatnánk további, még konkrétabb példákat Lukácstól. De bennünket most nem a tudománytörténeti adalékok s azok elemzései érdekelnek. Sokkal izgalmasabbnak tartjuk azt

– az eredendőbb – kérdést, hogy Lukács miért hangsúlyozta minduntalan, majdhogynem mániákusan, filozófia és tudomány egymást befolyásoló szerepét, illetőleg e szerep jelentőségét.

Nem lehetett véletlen vagy ötletszerű filozófusunk ilyen törekvése. Nagyon is tudatosan s határozottan vetette fel filozófia és tudomány egymásra hatásának problematikáját. De emögött magunk nem az ontológiai vizsgálódás belső logikáját, hanem leginkább a kor „lenyomatát”, konkrétan tehát az 1960-as évek auráját, hatását látjuk. Mi jellemzi az időszak történelmi levegőjét, szellemi arculatát?

Csak emlékeztetőül: levonulóban a nagy múltú s nagy hatású életfilozófia, felbomlik a sokszínű frankfurti iskola, utolsó rezdüléseit teszi az önmagáról nagy reményekkel gondoló neopozitivizmus, a különféle polgári engedetlenségi kísérletek egész sora képtelen új, koherens és egységes eszmerendszert kifejleszteni (egy példával élve: amilyen látványos karriert fut be az 1960-as években Marcuse filozófiája, olyan gyorsan és véglegesen veszi el népszerűségét ez a teória 1968 után). S mindezzel összefüggésben a társadalmak életében hihetetlen gyorsasággal terjed a szakosodás, és a szaktudományok mindinkább megelégednek a részletekbe meneküléssel. Burjánzik az empiriával való foglalatosság, divat lesz az egyetemes gondolkodást „egzakt”, „immanens”, úgymond „tisztá” szaktudományos részeredményekkel helyettesíteni. S fordítva: hiánycikké válik a világegészben való gondolkodás, a világtörténelmi léptékű és jelentőségű szempontok felvetése, az ilyen összefüggések kutatása.

Megbomlik tehát filozófia és tudomány természetes, igaz kényes (mindig is kényes) egyensúlya. A tudomány igyekszik eltüntetni a filozófiát, ez utóbbi pedig szétforgácsolódik, önmagába feledkezik s temetkezik, teljesen erőtlenné, hatástalanná válik. Idegenné, külsődlegessé merevedik filozófia és tudomány eredendően bensőséges viszonya.

Iyen helyzetben jelentkezett új hanggal Lukács. Idős fejjel, szilárd eltökéltséggel felvállalt egy népszerűnek aligha mondható feladatot. Ontológiájával ismét a „nagy” összefüggések, a világegész problémái felé fordította a figyelmet. Visszahelyezte jogaiba a filozófiát, mégpedig – szándéka szerint – markáns materialista ontológiai megalapozással, melynek segítségével kijelölődhet minden szaktudományos részeredmény tényleges helye s értéke. A világegész s a világtörténelem mozgása felől válik lehetővé a részmozzanatok, a lokális fejlemények reális megítélése – ajánlja nekünk az Ontológia. Ha az egyes részproblémákat vizsgáljuk, mélyre s messzire csak akkor juthatunk – így Lukács –, ha szervessé tesszük a szaktudományi és az ontológiai összefüggések kölcsönhatását.

Mondhatnánk persze, Lukácsot mindig is az egyetemesség iránti fogékonyság jellemezte. Például, már fiatal korában átfogó módon kapcsolta be az orosz regény mestereit a világirodalom kontextusába. S a totalitás szempontjának érvényesítése, az „emberiségöltöben való” gondolkodási készség s képesség (itt Bella István költő találó megfogalmazását kölcsönöztük) végigkísérte egész életútját.

Mégis azt gondoljuk, az Ontológia nem pusztán belső fejlődés eredménye, nem egyszerűen a lukácsi életmű összegeződése (ha tekinthetjük ezt az alkotást

összefoglaló produktumnak), hanem az adott kor szabta feladatok filozófiai feldolgozása. Maga a kor termelt ki egy új problémát, s a kihívásra elsőként Lukács reagált – egy nagyigényű szintetizáló kísérlettel. Ilyen alapon azt mondhatjuk, az Ontológia tanulmányozása nemcsak azért aktuális, mert Lukács ránk hagyta – ma még alig ismert – művét, amit tekintettel, hogy ily jelentős gondolkodó egyéniség alkotta, illik feldolgoznunk. Sokkal inkább arról van szó, hogy ez a mű ráirányítja figyelmünket a társadalmi valóság (a társadalom szellemi életében jelentkező, de súlyos gyakorlati és politikai következményekkel is járó) új, sajnos, negatív természetű fejleményére. Arra tehát, hogy a XX. század második felére megbomlott az összhang a rövid- és a hosszú távú gondolkodás, a prakticista s lokális, valamint az egyetemes érdekek, a napi s helyi, illetőleg az átfogó s világtörténelmi mozgások, szempontok között. Az Ontológia – ebből a szempontból – végső soron arra figyelmeztet, hogy mind a társadalom jelenségeiről való gondolkodás, mind a társadalmi gyakorlat zsákutcába kerül, ha nem dolgozzuk fel a társadalmi lét átfogó, egyetemes, ontológiai kérdéseit; ha nem a „nagy” összefüggések, az ontológia-elemzéssel nyert alapigazságok megragadásával közeledünk a részproblémák, a lokális mozgások, a napi feladatok megoldása felé.

Vagyis a kor adja meg az Ontológia igazi aktualitását. S ebbéli meggyőződésünkben csak megerősödünk, ha a Lukács halála óta eltelt időszakra gondolunk. Az a sajátságos helyzet állt elő, hogy ma – megítélésünk szerint – idősebb az Ontológia, mint megszületése idején. Ugyanis, éppen a nyolcvanas évtizedre válik teljesen nyilvánvalóvá, elvitathatatlan tényé, hogy az egyes szocialista országok új helyzetbe kerülnek, új kihívások előtt állnak mind a világpolitikában (és katonapolitikában) mind pedig a világgazdaságban (és a nemzetgazdaságban). A történelem mai-holnap feladványa: sikerül-e megújulnia a szocializmusnak a lényegesen nehezebb külső és belső feltételek, körülmények között. Ma már több mint világos, parancsoló szükségszerűség: a megújulás csakis a társadalmi élet (legfőképpen a gazdaság) *gyökeres* átszervezésével valósítható meg. S mint minden korszakos jelentőségű változás-változtatás, ez is azt kívánja, hogy az alkalmi, ötletszerű s gyors megoldások, a kevésbé fontos kérdésekkel való, magamutogató foglalatosság helyett a lényegi összefüggésekre koncentráljunk, azaz a társadalmi szféra *egészének*, mozgásfolyamatainak s törvényszerűségeinek lehető *legmélyebb* megragadására törekedjünk.

Egy ilyen program felvállalásában s megvalósításában felbecsülhetetlen, legalábbis semmi mással nem pótolható szerepet tölthet be a materialista ontológia-filozófia. Ez úgyben Lukács Ontológiája teszi meg az első s komoly lépést, s nekünk pedig folytatni kell azzal, hogy szembesülünk kísérletével, tovább gondoljuk (akár viták útján) koncepcióját.

✱

Lukács tehát megpróbálta helyreállítani filozófia és (szak)tudomány normális, egymást kölcsönösen gazdagító viszonyát. Olyan időszakban, amikor a konkrét gyakorlati fejlemények egyáltalán nem kedveztek egy ilyen törekvés megvalósításának. Mi több, már annak felvállalása is intellektuális bátorságra

vallott. Mint láttuk, Lukács egy materialista ontológia kidolgozásával vélte megoldhatónak a feladatot. Nem kevésbé merész vállalkozása, éles meglátása, a marxizmussal szembeni önkritikai készsége s képessége volt az, hogy a materialista ontológia megteremtése elképzelhetetlen a *klasszikus marxizmushoz* való visszatérés nélkül.

A Marxhoz való visszatérés programja meglepőnek vagy érthetetlennek tűnhetett egyesek számára az 1970-es évek elején. Ma pedig – a marxizmus relatív térvesztése, erőtlensége következtében – kifejezetten népszerűtlen feladatnak látszhat bizonyos körökben. Annál imponálóbb számunkra Lukács eltökéltsége. Szerinte a marxisták egyedüli feladata napjainkban: „ismét életre keltetni Marx valódi módszerét, valódi ontológiáját, elsősorban nemcsak azért, hogy segítségével tudományosan lehetővé váljon a társadalmi fejlődés – Marx halála óta megtett – útjának történelmileg hű elemzése (amely ma még csaknem teljesen hiányzik), hanem azért is, hogy az egész létet – *Marx értelmében* – úgy ragadják meg és ábrázolják, mint alapjaiban történelmi (irreverzibilis) folyamatot. Ez az egyetlen elméletileg járható út, amelyen mindennemű transzcendencia, mindennemű utópia nélkül gondolatilag ábrázolni lehet az emberi nem létrejöttének, az ember emberré válásának folyamatát”.³

Lukács magára nézve is irányadónak tartotta a fenti instrukciót. Újraolvasta és –értelmezte az ontológiával, a társadalom-ontológiával kapcsolatba hozható marxi elgondolásokat. Ha sikerül behatolnunk a marxi szövegrészek mélyrétegeibe, akkor – Lukács szerint – legalább három lényeges és aktuális feladatot oldhatunk meg.

Először: a klasszikus marxizmus talaján maradvá, a marxi elmélet mély (feltehetően eddig nem minden részletében feltárt) igazságaival s módszerének átvilágító erejével a *ma* befolyásos polgári ideológiák behatóbb bírálata indítható el. Lukács több példát hozott fel. Itt csupán az ideológia-mentes tudománnyal kapcsolatos reflexiójára emlékeztetünk. Ismeretes, hogy a XX. század közepén egyes polgári körökben népszerűvé vált az ideológia-mentes tudomány gondolata. Különösen a neopozitivistáknak kívánták ideológia-mentessé tenni „a világról szerzett ismereteinket. Céljuk az, hogy a gazdaságilag-társadalmilag manipulált rend jelenlegi szisztémáját az emberi lehetőségek »végső« beteljesülésének állítsák be, s ily módon valamilyen »történelmi vége« elképzeléshez jussanak...”⁴ Marx és Engels világosan rámutattak arra, hogy egyrészt illúzió a tudományok (akár a természettudományok) ideológiai-világnézeti mentességéről beszélni, ugyanis az ideológia és a világnézet hatása valamilyen formában a kutatás *előtt s után*, valamint magában a kutatás *folyamatában* egyaránt jelen van. Még akkor is, ha a szaktudós nem érzékeli. Másrészt pedig a polgári civilizatorikus fejlődés az egyetemes vonatkozások és szükségletek csak egy rendszerét hozza magával; s egyáltalában kérdéses, vajon beszélhetünk-e az emberi lehetőségek végső beteljesüléséről.

Másodszor megfontolandó Lukácsnak az a megállapítása (s ez összefügg az előbbi tanulságokkal), hogy éppen a marxi elmélettel lehet eredményesen fel lépni a kommunizmus utópisztikus elképzelései ellen. „Marx az igazán megvalósult szocializmust, a kommunizmust úgy jellemzi – figyelmeztetett Lukács –, hogy ez az emberiség előtörténetének vége. Még a legnagyobb utópistáktól

sem csupán abban különbözik, hogy objektív és egzakt módon ábrázolja a kommunizmushoz vezető társadalmi-történelmi tendenciákat, hanem abban is, hogy a kommunizmust nem úgy tekinti, mint az emberi nem történetének végül is elért tetőfokát, hanem sokkal inkább mint az emberi nem tulajdonképpeni, valódi történetének kezdetét.”⁵ E gondolat kiemelését azért tartjuk fontosnak, mert egy régi „marxista” sztereotípiával küzdhetünk meg vele. Köztudatunkban még ma is tartja magát az a felfogás (elsősorban a korábbi vulgarizációs tendenciák, a lapos propagandamunkák következményeként, s amely teheteteltől úgy érezzük, napjainkban sem tudtunk *véglegesen* elszakadni), hogy a kommunizmusban aztán minden jóra fordul, elérkezünk a társadalomfejlődés utolsó szakaszához, a csúcusra, ahol megpihenhetünk, megelégedhetünk, élvezhetjük a javakat, hiszen *minden* ellentmondás, amely addig gyötri a történelmet, ott s akkor megoldódik. A kommunizmus az abszolút jó társadalom ideájával lett szinonim. Pedig, ha mélyebben belegondolunk, joggal feltételezhetjük, nem mindenfajta ellentmondás oldódik fel s új problémák is kitermelődnek majd. Ugyanakkor azt is indokolt felvetnünk, hogy a kommunizmusban olyan mélyreható, intenzív s gyors társadalommozgás, -fejlődés indul be, amire addig soha nem volt, nem lehetett példa a történelemben. S ennek alapja, minden valószínűség szerint: a magas szintű anyagi-gazdasági bázis, a fejlett műszaki-technikai apparátus, az emberi képességek és szükségletek gazdag rendszere, a sokféle egyéniségek tömeges kifejlődése. Paradoxon, de mondhatjuk: keveset, úgyszólván semmit nem tudunk (tudhatunk) a jövő társadalmáról; de abban bizonyosak lehetünk, hogy olyan változások indulnak be általa, amelyeket ma még előrelátni is képtelenek vagyunk.

Harmadszor – s itt keményen fogalmazott Lukács –, le kell számolnunk a marxizmus takticista, bürokratikus torzításaival. A „taktika elsődlegessége a társadalmi gyakorlatban – írta –, amit Sztálin vezetett be, kiirtja a marxizmus alapelveit és pillanatnyi megoldásokat állít a helyükre. Ha tehát a marxi módszert vissza akarjuk helyezni eredeti helyzetébe és szerepébe, kritikailag le kell küzdeni”⁶ azokat a veszélyeket, amelyeket a dogmatizmusok és vulgarizációk okoztak. E lukácsi feladatkielöléssel kapcsolatban hadd tegyünk két megjegyzést. 1. A polgári filozófia, ideológia és propaganda részéről gyakran érte olyan vád a marxizmust és a szocialista politikát, hogy elavult, elmeszesedett, elbürokratizálódott (itt, nyilvánvalóan a bürokrácia negatív jelentéséről van szó). Az ellenséges szándék s az abszolutizáló törekvés egyértelmű, amelyre természetesen meg kell adnunk a világos ellenérveket. Ám ne minden polgári kritika mögött lássunk ellenséges törekvést, könnyen elképzelhető ugyanis, hogy akkor adjuk meg a legcsattanósabb választ az ilyen lépésekre, ha az általuk megfogalmazott részgazságokat elfogadjuk és megpróbáljuk a „kipicézett” társadalmi-ideológiai-politikai hibákat ténylegesen megszüntetni. 2. Nem a társadalmi-politikai rendszer s ideológiája megújuló képességéről tanúskodik-e az önkritikusi szembenézés saját gyarlóságaival, torzításaival s leegyszerűsítő tendenciáival? Azt hisszük, a „megtisztított” marxizmus, az autentikus Marx megtalálása nemhogy szégyellni való tevékenység lenne, de az egyedüli esély arra, hogy (ismét) hatékony marxizmusunk legyen.

A Marxhoz való visszatérés tehát nem azt jelentette Lukács számára, hogy tiszteletköröket tegyünk, vagy hogy „tételeivel” takarjuk el a mai, reálisan létező ellentmondásokat. Lényegében arról van szó, hogy szabaduljunk meg a Marx klasszikus elméletére ráakodott leegyszerűsítésektől, dogmatikus értelmezésektől. Ez a folyamat lesz a *marxizmus reneszánsza*, melynek termékenyítő hatását mai jelenségeink megértésében és feldolgozásában is érezhetjük már. Lukács – s ez közismert –, nagy reményeket fűzött a marxizmus reneszánszához és sokat tett is azért, hogy valóban kibontakozzék egy ilyen fejlemény.

Mindenekelőtt azzal, hogy a marxi ontológia legmélyebb, máig érvényes felfedezését kívánta figyelmünk középpontjába állítani. Marx, mondta Lukács, az emberek mindennapi életének közvetlen, legelemibb tapasztalatából indult ki. Abból a tényből tudniillik, hogy „ami megtörtént, az megtörtént, és többé nem lehet gyakorlatilag – reálisan meg nem törtéنتté tenni”.⁷ Innen még hosszú út vezetett a *minden* objektív létfolyamat irreverzibilitásának, azaz történetiségének elismeréséig. Ebben a vonatkozásban éppen Marx volt az, aki megtette a döntő lépést. Vagyis Marx felismerése szerint a történelmiség egyetemes érvényű, minden létszféra alapvető jellegzetessége, fundamentális tulajdonsága.⁸ Lukács sokszor hivatkozott arra a híres marxi gondolatra, hogy a kategóriák a meghatározott lét formái, létezőmeghatározások. Elemézve a marxi formulát, megjegyezte: „csak úgy fejthető ki minden létező tartalma és formája, ha megmutatjuk, mivé vált a történelmi fejlődés folyamán (...). Egy létmód geneziséét (...) sohasem szabad úgy felfogni, mint a másba való átcsapás egyszeri aktusát, amely napvilágra hoz egy immár állandóan önmagával azonosnak megragadó új létet, ami ezek után elszigetelten és egyöntetűen mindig újratermeli magát. Genezis és önkibontakozás egyaránt minden lét történelmi folyamatszerűségének (...) mozzanatai.”⁹

Az Ontológia olvasója könnyen észreveheti, hogy Lukács milyen gyakran tért vissza ehhez a marxi gondolathoz. S nem véletlenül. Inkább vállalta a sorozatos ismétlődés didaktikusságának ódiúmat, de minduntalan visszakanyarodott a fenti összefüggéshez. Lukács éles szemmel vette észre, hogy a történetiségnek, azaz az objektív dialektikának a lét minden formájára következetesen érvényesített egyetemlegessége s prioritása a marxi ontológia legbensőbb „titka”, egyúttal legnagyobb vívmánya.

A történetiség elve mint a materialista ontológia fundamentális mozzanata, Marx halála óta sokáig elsikkadt vagy nem jutott kellő kifejezésre. Gyakran megesett például az a leegyszerűsítés, hogy bizonyos körök nem ismerték el a lét történelmidialektikus, folyamatszerű természetét valamelyik létformára. A szervesetlen létszférát sokáig statikusnak, totalitásában örökre változhatatlannak tekintették, vagy éppen a társadalmi létformára kérdőjelezték meg a történeti-dialektikus mozgás érvényességét.

Lukács ezen a ponton is felbecsülhetetlen érdemet szerzett. Kiemelte a történetiség fundamentális ontológiai elvét, nem engedte, hogy feledésbe merüljön az, visszavezette a bölcséleti gondolkodást a marxi materialista ontológia döntő felfedezéséhez. Visszahelyezte a történetiség egyetemességének szempontját az őt joggal megillető helyére, a még Marx által megragadott összefüg-

gésbe. S ezzel Lukács elzárt minden további, a történetiség marxi elvével kapcsolatos meg nem értést, tudatos vagy nem szándékolt félreértést.

Lukács Ontológiája módfelett szeret elidőzni Marx gondolatvilágánál. Filozófusunk mégsem csupán a klasszikus marxizmus bűvkörében mozgott. Nem egyszerűen reprodukálta a marxi eredményeket. Megpróbált előrelépni, mégpedig a *mai* alapvető kérdések helyes *megfogalmazása*, a lényeges problémák megoldási irányának kijelölése felé.

Anélkül, hogy részletes fejtegetésbe kezdenénk, álljon itt egyetlen Lukács-gondolat. A Prolegomena egyértelműen leszögezte – s lehet, hogy a meglepetés erejével fog hatni –, hogy a marxizmus reneszánszának „tartalma végső soron egyedül a *szocializmus*, mint a *gazdasági integráció*, valamint a valódi, noha csak fokozatosan, nehezen, egyenlőtlenül, de immár mégiscsak megvalósítható *nembeliség* (kiemelések tőlem – K. S.) elméleti-gyakorlati egysége”.¹⁰

Az idézetből jól láthatjuk, Lukács szerint a marxizmus reneszánsza jegyében indított ontológia-vizsgálódásnak végső soron a konkrét társadalom, jelesül a szocializmus alapp problémáinak tisztázásához kell hozzájárulnia. Legalábbis az alapkérdések világos és pontos megfogalmazásához. Lukács két problémát (feladatot) emelt ki.

Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy filozófusunk a nembeliség megvalósításának szempontját tartotta fontosnak. A humán érdeklődési s képzettségű Lukács nem az Ontológiában vetette fel először e kategóriát, de itt újabb, történetfilozófiai elemzésnek vette alá. Valóban, a partikularitás béklyóitól való megszabadulás; s fordítva, a közösségekkel és az emberiség összérdekeivel való azonosulás történelmi korszakra szóló vállalása a szocializmusnak. Egyúttal történelmi jelentőségű s léptékű küzdelme a kommunizmust akaróknak.

Annál meglepőbb Lukács másik gondolata. A *gazdasági integráció* kifejezése többször előbukkant az Ontológia fejezeteiben. Lukács úgy vélte – és joggal –, a szocializmus számára elkerülhetetlen egy erős s hatékony gazdasági integráció kifejlesztése. Az egyes szocialista országok nemzetgazdaságát olyan nemzetközi gazdasági közösséggé kell szintetizálni, hogy ez az együttműködés gazdasági világrendszeré erősödjék. A szocializmus igazi erőpróbája lesz: sikerül-e ezen a téren, tehát a gazdasági együttműködésben világtörténelmi léptékű s jelentőségű produktumot létrehozni. A gazdasági integráció kiépítése, szocialista alapon működő világ gazdasági rendszeré – ez nem taktikai cél, hanem a szocialista országok együttesére vonatkozó, hosszú távra szóló és mélyreható változásokat követelő *stratégiai* irányvonal. S Lukács azt is jól feltételezte, ilyen képződmény kialakítása csakis „fokozatosan, nehezen, egyenlőtlenül” (ezek az ő szavai) valósulhat meg. Nem akarunk olcsó napi aktualitásokat keresni, bizonyítván a teória helyességét.

Végül is példamutatónak tarthatjuk Lukácsnak azt a törekvését, ahogyan a klasszikus marxizmushoz visszatért. A „vissza Marxhoz...” program nála azt jelentette, hogy *elmélyülni* benne, felfedezni az adekvát Marx-kategóriákat és -szövegeket, azaz megtisztítani elméletét a ráakódott vulgarizmusoktól. Ily módon eddig feltáratlan mondanivalókra, értékekre bukkanhatunk, amely eredmények megváltoztathatják a klasszikus marxizmusról vallott álláspontunkat, továbbá (s ez a lényeg) a marxi ontológia helyreállításával, adekvát

alkalmazásával új nekifutásokra, új korproblémák kihordására lesz képes filozófiánk.

Ebből a szempontból az Ontológia csattanós választ adott a Lukácsot ért különféle, balos és jobbos támadásokra. Lukács nem maradt foglya az úgynevezett sztálini ortodoxiának, nem – kölcsönözve egy Kassák Lajos-i formulát – a sztálini kinyilatkoztatások értelmében és gyakorlati módszerében gondolkodott és tevékenykedett. De elkerülte a polgári értelemben vett „másként” gondolkodás, az ellenzékiesség veszélyét is. A szocializmus, a kommunizmus „ügye” iránt élete végéig elkötelezte magát. Amikor sokan temetni próbálták Marxot, *eredeti* s meglepő mondanivalóval állt elő: a klasszikus marxizmus tanulmányozása és az új kérdések feldolgozása nemcsak megférnek egymás mellett, de csakis *szerves kölcsönhatásukban* teljesíthetők maradéktalanul.

*

Nem követhetjük az Ontológia tudattal kapcsolatos kiterjedt kategória-elemzését. Első pillanatra meglepőnek tűnhet, hogy egy ontológia-vizsgálódás milyen módszeres s mély kifejtését próbálta megadni a tudat, általában a szubjektív tényező fogalmának, illetőleg a társadalmi létben való szerepének. De nyomban érhetővé válik a megkülönböztetett figyelem, ha arra gondolunk, milyen sok félreértést és zsákutcát okozott ez a problematika a bölcselettörténetben. Lukács arra törekedett, hogy megvilágítsa a tudat ontikus mozzanatait, a materialista ontológia rendszerében jelölje ki annak reális helyét és jelentőségét. Az Ontológia termékeny gondolatokat fogalmazott meg ezen a téren is, amelyekből legalább egy összefüggést érdemes megfontolnunk.

Lukács szerint a szubjektív tényező (szélesebb értelmezésében a tudat, az ideológia, a tudomány, az egyes ember akarata, személyisége stb.) történelmileg aktívabb és mélyrehatóbb szereppel bír, mint ahogyan azt a mechanikus materializmus és a vulgármarxizmus képzelte. A marxizmus vulgarizálása ott következett be ezen a ponton, hogy a gazdasági folyamatok objektivitásából valamiféle „második természet”, a marxi gazdaságtanból a társadalmi létre vonatkozó „fizikát” próbáltak csinálni.¹¹ Így lett a szabadságból például „csoda”, amely mint valami megfoghatatlan és megmagyarázhatatlan dolog, már kívül esik az anyagi világ, a szükségszerűségek természetes világán.¹² Vagy így értékelődött le például az egyén, a személyiség szerepe s vált az az úgynevezett nagy emberek, legjobb esetben is csupán az értelmiség privilégiumává.¹³

Az ilyen torzítás persze nem csekély károkat okozott ideológiánkban. Elég emlékeztetnünk arra, hogy a társadalomtudományi gondolkodásban és a köz-tudatban egyaránt kialakult egy „csonkított” marxizmus-felfogás, amely idővel valósággal „népi” előítéletté szilárdult. Ennek lényege: a marxizmus sok mindennel foglalkozik, de az individuum, az egyes ember problémái iránt teljesen érzéketlen marad.

Más oldalról viszont az egyéniség szerepének túlértékelésével is találkozhatunk. A polgári filozófia, ideológia és társadalomtudomány „hajlamos arra – írta Lukács –, hogy az egyéniségben az emberi lét mindent megalapozó, semmilyen levelezést nem igénylő középponti kategóriáját lássa”.¹⁴

Lukács felvette a harcot mindkét végletes álláspont ellen. Érvei itt is ontológiai összefüggésekre támaszkodtak. Konkrétan a szükségszerűség és a szabadság ontológiai viszonyának kérdését fejtegette. Rámutatott arra, hogy a „szükségszerűség birodalma” az alapja a „szabadság birodalmának”, de közöttük dialektikus kapcsolat létezik. Azaz, a történelem szubjektív tényezője mint a szabadság alanya „végső soron, de csak végső soron, a gazdasági fejlődés terméke ugyan, minthogy ez a folyamat veti fel azokat az alternatívákat, amelyek között az embernek döntenie kell, mégis lényeges értelemben e folyamattól viszonylag függetlenül cselekszik, mivel igenlése vagy tagadása csak lehetőségek szerint kötődik hozzá”.¹⁵

A szubjektív tényezők a szükségszerűségek (a társadalomban a gazdasági törvényszerűségek) alapzatán maradvá fejthetik csak ki hatásukat, de megnyilvánulásaik mégsem az objektív szükségszerűségek mechanikus termékei. A gazdasági determináltságból nem egyenesvonalú megfeleltetés következik. A szubjektív mozzanatok relatív önállósággal, saját belső mozgással rendelkeznek. Lukács az itt rejlő összefüggést két példával próbálta érzékletessé tenni. Az egyik a *kiemelkedő történelmi személyiség* szerepével, a másik a *magánélet* jelentőségével kapcsolatos.

A kiemelkedő személyiség történelmi szerepének kérdésével – mint ismert – már a marxizmus klasszikusai is foglalkoztak. Lukács egyetértően hivatkozott arra a marxi gondolatra, hogy még az olyan személyes, részletnek tűnő kérdés sem lehet mellékes, mint a mindenkori vezető egyénisége, jelleme. Engels egyik következtetésével viszont már polemizált. Engels Napóleon uralkodásával, illetőleg magának a történelmi materializmusnak a létrejöttével kapcsolatosan jegyezte meg, hogy az adott kor végül is mindig „kitermeli” a legmegfelelőbb embert. Lukács pontosan és szellemesen érvelt: „Igaz ugyan, hogy Bonaparte Napóleon hiányában a társadalmi szükséglet egy másik tábornokot (például Moreau-t) emelte volna diktátorrá. Abban azonban joggal kételkedhetünk, hogy neki is meglettek volna-e azok a »véletlen« képességei, amelyek Bonapartét az egész XIX. századot befolyásoló történelmi figurává tették. Még inkább áll ez magára a marxizmusra. Kétségtelenül igaz, hogy módszerének alapkérdései objektíve a szellemi fejlődés napirendjén szerepeltek. De más összefüggésben Marx történelmi »pótlásának« egyetlen reális jelöltje, mégpedig maga Engels, kétségesnek tartja, hogy neki személyesen meglettek volna-e képességei arra, hogy – Marx nélkül – létrehozza Marx életművét.”¹⁶

Úgy véljük, fontos módszertani elv fogalmazódott itt meg. A kiemelkedő személyiség objektív tetteire nem elhanyagolható hatást gyakorolnak a szubjektív mozzanatok: tehát, hogy – mondjuk – az a vezető milyen konkrét személyiségjegyekkel, mennyire erős jellemmel, akarattal bír. A szubjektív mozzanatok összegeződnek s „valahol” befolyásolják – gyorsítják vagy lassítják, egyértelműbbé vagy ellentmondásosabbá teszik az objektív folyamatok menetét, a szükségszerűségek alakulását. Ezért a *szubjektív tényezők szerepére sokkal nagyobb figyelmet kell fordítanunk*, mint ahogyan eddig tudtuk és tettük. Könnyen elképzelhető, hogy a társadalomfejlődés számára jelentékeny s eddig rejtve maradt energiák szabadíthatók fel általában a szubjektív faktor mélyebb s teljesebb elfogadásából s kifejtéséből. S félve kérdezzük: nem akkor van-e

igazán nagy szükség a szubjektív elemek differenciáltabb kimunkálására, társadalmi értékelésére, amikor a társadalmi haladás objektív feltételrendszere becsúszkál? Nem tagadva természetesen az objektív (gazdasági) szükségszerűség elsődlegesen determináló erejét. Társadalmi előrehaladást, nyilvánvaló, elsősorban a gazdasági helyzet megváltoztatásától várhatunk, de a szubjektív tényezőktől is – bizonyosak lehetünk – több függ, mint ahogyan eddig gondoltuk.

Ami a másik, tehát a magánélet szerepének kérdését illeti, ugyancsak megfontolhatjuk Lukács elképzelését. Könnyű belátnunk, hogy az ember magánéletébe általában beleszólnak olyan szubjektív dolgok, mint a személyes döntések, állásfoglalások, egyéni kívánalmak, felelősségérzet s -tudat, jellem stb. Ám más a helyzet a történelmi személyiségek magánéletének megítélésében. Hajlamosak vagyunk olyan következtetések elfogadására, miszerint az ilyen emberek teljesen alárendelik életüket az adott küldetésüknek, úgyszólván nincs is magánéletük. Gyakran mondjuk, „a magánélet (mindennapi élet) szóba sem jöhet egy-egy jelentős politikus, tudós vagy művész megítélésében. Részleges módszertani értelemben – így Lukács – ez az állítás még helyes is, amennyiben például a nagy műalkotásokat létrehozóik életútjától függetlenül kell megítélni, (...) viszont éppenséggel az emberek tipikus mindennapi reakciói – pozitív vagy negatív irányban – döntően, vagy legalábbis részlegesen befolyásolhatják a társadalmi értelemben legmagasabbrendű objektívációkat; gondoljunk csak a hiúságnak (vagy megléte hiányának) a szerepére mint a mindennapi élet elterjedt mozzanatára, az ember társadalmi tevékenységeinek legkiemelkedőbb produktumaiban”.¹⁷

Az „emberek tipikus mindennapi reakciói” mint magánéleti „tartozékok” nemcsak jelen vannak (még az úgynevezett „nagy” emberek életében is), hanem bizonyos esetekben valóban fontos szerepet tölthetnek be a társadalmi méretű és jelentőségű dolgok formálásában. Gondoljunk például a szerelem jelenlétének hatására, amely nagy s nemes célok kitűzésére sarkallhatja vagy éppen gúzsba kötheti a résztvevőket. De fel kell figyelni Lukács példájára is. Ő a hiúságot hozta fel adaléknak. Jó érzékkel mutatott rá e problematika általánosságára. Önéletrajzi vázlatában ismét előbukkant ez a fogalom. Életkori bölcsességgel, aforizmaszerű tömörséggel fogalmazta meg, hogy az egész életvitel nem más, mint az *igazi kíváncsiság* és a *hiúság* harca. Az igazi kíváncsiság mint az elme felfedező útja. A hiúság pedig mint az ember odaláncolása a partikularitáshoz, a részlegeshez, a jelentéktelen emberi dolgokhoz.

Milyen általános mondanivalót olvashatunk tehát ki Lukácsnak, a tudattal kapcsolatos fejtegetéseiből? Azt gondoljuk, egyértelmű s egyúttal továbbgondolásra készítő választ adhatunk erre a kérdésre. A tudat s összes megnyilvánulása nem egyszerűen ráépül az anyagi gyakorlat szférájára s nem pusztán visszatükröz, hanem viszonylagos önmozgással, konstitutív szereppel is bíró mozzanat a társadalmi létben. *Ontológiai tény*, hogy a *szubjektív mozzanatok* belépnek a társadalmi lét mozgásába s *előidézői lehetnek az anyagi világ változásainak*.

Lukács, a filozófiai mondanivalón túl, jelezni szándékozott egy – szükségképpen adódó – etikai szempontot is. Lehetetlen észre nem vennünk, hogy

amikor az Ontológia, a régtől megillető polgárjogába kívánta helyezni az olyan fogalmakat, mint egyéniség, jellem, egyéni állásfoglalás, erkölcsi választás, életvitel, felelősség; akkor a szerzőnek egyszersmind korábbi vágya is ott kísértett a gondolatok legmélyén. Tudniillik egy marxista *Etika* megírásának lázas igézte. Kétségtelen, nem dolgozott, dolgozhatott ki egy szisztematikusan s módszeresen felépített, összefoglaló etikát. A szintetizálás nem éppen könnyű feladatát az utódokra hagyta. Viszont az Ontológia után megerősödhet bennünk a meggyőződés: elkerülhetetlen (márcsak a szubjektív mozzanatok további s még alaposabb elemzése miatt is) az etika kérdéseinek, marxista alapú rendszer kifejtése; s az ilyen nagyszabású munkálat elvégzéséhez termékeny útnak ígérkezik az ontológiai megközelítés (még akkor is, ha Lukács műve jobbra csak felvetett etikával kapcsolatos kérdéseket, s elmarad a beható vizsgálat).

*

Éppen csak felvillantani tudtunk három szempontot, amelyekkel bizonyítani szeretnénk volna az Ontológia aktualitását. Lehetett volna részletesen elemezni, s további értékekre is rámutathattunk volna. Szándékosan kerültük azokat a pontokat, amelyek vitára serkentik a kutatót. Úgy érezzük, a fenti három lukácsi mondanivaló eredeti meglátásokat tartalmaz, amelyeket érdemes kiemelni s megfontolnunk.

A világegészből, a totalitásból való kiindulás, a *világtörténelmi látószög*, az egyetemes összefüggések megértése ugyanolyan fontos, mint az a lukácsi gondolat, miszerint a kor, a társadalmi mozgásfolyamatait (feladatait) gondolatilag – ideológiailag előkészíteni csak egy *újrarendelt marxizmus* képes. Marxizmus-művelésünknek meg kell szabadulnia minden ráakódott vulgarizmustól és illúziótól. Vissza kell térnünk az eredeti marxi ontológiához, hogy előre tudjunk lépni mai-holnap dilemmáink megoldásában. S az ideológiai megújulási folyamat, minden bizonnyal összefügg azzal a kérdéssel, hogy ez az ideológia mennyire képes mozgósítani – többek között – az *egyénben szunnyadó alkotó energiát, pozitív erkölcsi tartalmakat*.

Az Ontológia *ilyen* kor- és problémaérzékenysége felől nézve, minden alapot nélkülöző, gyermeketeg és Lukács nagyszabású kísérletéhez méltatlan megítélés az, amelyik érvénytelennek, a hanyatlás termékének próbálja beállítani e művét. S akárhogy alakulnak is a közeljövőben az Ontológia körüli viták, a fent jelzett három feladat kijelölésben, általános mondanivalóban konszenzusra kell jönnünk. Az Ontológiának „minimálisan” e három törekvését, programját el kell fogadnunk. Egyszerűen nem vagyunk abban a helyzetben, sem elméleti-ideológiai, sem pedig gyakorlati szempontból, hogy figyelmen kívül hagyhatnánk Lukács „üzenetét”.

Jegyzetek

- ¹ Lukács György: A társadalmi lét ontológiájáról. (A továbbiakban: Ontológia) Magvető Kiadó, Bp. 1976. III. k. 9. o.
- ² Ontológia III. k. 281. o.
- ³ Uo. 127. o.
- ⁴ Uo. 128. o.
- ⁵ Uo. 44. o.
- ⁶ Uo. 44. o.
- ⁷ Uo. 356. o.
- ⁸ Uo. lásd a 38-41, a 97., a 315. oldalakat.
- ⁹ Uo. a 39. és a 41. oldalakból.
- ¹⁰ Uo. 309. o.
- ¹¹ Uo. a 348. o. alapján
- ¹² Uo. a 89. o. alapján
- ¹³ Uo. a 63. o. alapján
- ¹⁴ Uo. 72. o.
- ¹⁵ Ontológia II. k. 516-517. o. Jegyzethasználatunkban ezúttal kivételt tettünk: a Szisztematikus fejezetekből hivatkoztunk, a szóban forgó álláspont rendkívül kifejező s tömör megfogalmazása miatt.
- ¹⁶ Ontológia III. k. 88-89. o.
- ¹⁷ Uo. 65. o.

Rezime

Čemu Ontologija?

Marginalije uz *Ontologiju društvenog bitka* Đerđa Lukača

Studija je napisana iz ubedenja da se filozofska struka sve do danas nije ozbiljno suočila sa poslednjim monumentalnim delom Đerđa Lukača, trotomnom Ontologijom. Tako ovaj Lukačev nedovršeni, a ipak fascinantni duhovni eksperiment do danas ne zauzima ono mesto koje mu s pravom pripada u međunarodnom filozofskom životu.

Ovaj rad pokušava da ukaže na važnost i potrebu proučavanja Ontologije. Samo jednim *novim marksističkim promišljanjem* se mogu shvatiti procesi društvenih kretanja, odnosno ideološki izraziti njihovi zadaci. Lukač ubedljivo dokazuje da se u *obnovljenom* poimanju marksizma neizbežno mora poći od sveta kao celine, tj. totaliteta, od razumevanja perspektive svetske istorije i sveopštih uzajamnih odnosa, stvaralačkih energija pojedinaca, kao i napora na stvaranju pozitivnih moralnih teorija.

Summary

Why Ontology?

Marginal Notes on Georg Lukács's *An Ontology of Social Life*

The feeling of lack made me write this study that the philosophical profession has not yet made a serious study of Georg Lukács's last, monumental work „An Ontology” in 3 volumes. Therefore this unfinished, though fascinating intellectual experiment of Lukács has not yet got its appropriate appreciation in international philosophical life.

This work tries to point out why it is important to study „An Ontology”. We can gain a knowledge of development processes of society and express its tasks ideologically only after *rethinking marxism*. Lukács proves with conviction, that in the *renewed* explanation of Marxism it is unavoidable to start from the world considered as a unity, i. e. totality, the understanding of a perspective of a world-history and universal connections, creative energies in particular persons and efforts to elaborate positive moral theories.